

6 Innehållet i SNA - en översikt

Varje band i Sveriges Nationalatlas behandlar ett ämnesområde och belyser det från olika utgångspunkter. Tillsammans utgör de 17 banden (PC-Atlasen innehåller 16 band) en samlad geografisk beskrivning av Sverige, från befolkning och näringsliv till miljöfrågor, natur och kultur.

Det går bra att använda PC-Atlasen utan att ha böckerna till hands, men i framför allt skolan är böckerna ett utmärkt komplement till PC-Atlasen (och vice versa).

I de följande avsnitten presenteras kortfattat innehållet i de 16 volymer av Sveriges Nationalatlas som ingår i PC-Atlasen.

PC-Atlasen innehåller framför allt kartor och bildtexter, från Sveriges Nationalatlas. Alla kapitel i böckerna finns dock inte representerade i PC-Atlasen. I vissa fall kan det å andra sidan vara så att PC-Atlasen innehåller kartor eller annan information som inte finns i den tryckta versionen. Vår förhoppning är att hålla informationen i PC-Atlasen mer uppdaterad än böckerna.

6.1 Band A Sveriges kartor

6.1.1 Allmänt

Boken

Från historiska kartor med stort kulturvärde till dagens kartläggning med avancerad teknik. En unik ortnamnskarta i skala 1:700 000 med 10 000 namn ger en översiktlig bild av vårt land. Redaktörer: professor Ulf Sporrang, Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet och civilekonom Hans-Fredrik Wennström, Lantmäteriverket. Utgiven 1990.

Rubriker i boken

- Landets karaktär - kortfattade Sverigefakta
- Kartans bild av verkligheten
- Historisk dokumentation i karta och bild
- Sveriges kartbild genom 500 år
- Kartmyndigheter m fl kartutgivare
- Geodesi
- Allmänna kartor
- Ortnamn på kartor
- Sjökort
- Översiktskartor
- Geologiska kartor
- Kommunala kartor
- Kartor för orienteringssport
- Flygbilder
- Geografiska databanker
- Kartframställning
- Fjärranalys för tematisk kartering
- Miljö- och fredsövervakning från satelliter
- Kartsamlingar i Sverige
- Kartan i framtiden
- SNAs Sverigekarta, skala 1:700 000

Rubriker i PC-Atlasen

- PC-Atlasens underlagskartor
- Karttyper i PC-Atlasen

6.1.2 Om Sveriges Kartor

Kartor! För många väcks minnen till liv. Någon kanske manar fram bilden av barnårens ivriga skattletning med hjälp av enkelt ritade kartor. En annan kommer ihåg skolans orienteringstävlingar som för många kunde bli ganska problemfyllda övningar. Andra åter har under sitt vuxna liv kärleksfullt samlat vackra, handgjorda kartor över exotiska miljöer. Men för de flesta av oss måste kartan ändå i första hand betraktas som ett hjälpmedel i det dagliga arbetet och på resan. Kartan förekommer dessutom ofta i offentlig information. Vi möter ju kartor nästan dagligen när vi rör oss ute i samhället.

Ordet karta kommer från latinet, men har anknytning också till grekiskan och betyder helt enkelt blad. Man återgav verkligheten i form av en tvådimensionell bild på blad tillverkade av papyrus. I dag framställs kartor med hjälp av avancerad teknik. En fotografiskt exakt bildåtergivning är grunden för nästan all modern kartläggning. Ja, i vissa sammanhang håller den fotografiska bilden på att ta över kartans roll i analysen av vår miljö. Sverige ligger här långt framme i tekniskt hänseende.

Att göra upp kartor och att förstå sig på kartor är ett uttryck för människans rumsuppfattning och hänger samman med vårt behov av att bekantgöra omgivningen. Vi talar ibland om lokalsinne. Denna förmåga kan tränas upp och Nationalatlasens föreliggande band om kartor har bl a syftet att förbättra våra kunskaper om och användning av kartor. Detta band presenterar det rika utbud vi har av moderna kartor i olika skalor och utföranden och den kulturskatt vi äger i form av enastående rikt historiskt kartmaterial.

6.2 Band B Skogen

6.2.1 Allmänt

Boken

Sverige är ett av Europas skogrikaste länder. Bandet beskriver skogsutvecklingen och skogsbruket; kretslopp, klimatinverkan, ekonomisk betydelse mm. En karta i skala 1:1,25 miljoner visar skogsmarkens utbredning idag.

Redaktör: Nils-Erik Nilsson, jägmästare, Skogsstyrelsen. Utgiven 1990.

Rubriker i boken

- Världens skogar
- Skogens utveckling - tre exempel
- Markanvändning, ägoslag
- Geologi och klimat
- Skogens ekologi
- Trädslag, virkesförråd, ålderssammansättning, bonitet
- Skogsindustrier
- Vedeldning
- Skogen som resurs för friluftslivet
- Skog under 100 år
- Skog är inte bara träd
- Från frö till träd
- Skogsskador
- Skogsbrukets transporter
- Skogsarbete
- Vem äger skogen?
- Skogsnäringen och samhällsekonomin
- Skogsbrukets organisationer
- Forskning och utbildning
- Riksskogstaxeringen
- Skogskartläggning

Rubriker i PC-Atlasen

- Markanvändning
- Hur ser skogen ut
 - Trädslag och virkesförråd
 - Bonitet och tillväxt
 - Skogens ålder
 - Skogens utvecklingsgrad-huggningsklasser
- Industriell användning och sysselsättning
- Skogsskador
- Ägare, produktion och skogsvård
- Skogsbrukets organisation

6.2.2 Om Skogen

Detta band av nationalatlasen heter kort och gott "Skogen". Det kunde också ha kallats för "Skogsbruket". Det svenska skogsbruket - det förkättrade - unikt framgångsrikt i ett internationellt perspektiv men hemma ofta anklagat för hänsynslös och kortsiktig exploatering, då man avverkar orörd "naturskog" eller då man planterar sakta igenslyande, för länge sedan nedlagd, jordbruksmark.

Visst har skogsbruket förstört värdefulla naturvärden. Det kan ta några timmar att riva ned en urskog, att få den tillbaka kan ta tre hundra år. Visst är det trist att våra ängsblommor försvinner. Men slätterbönderna sitter för länge sedan i stan och tittar på sportprogram i kabel-TV. Skogsbruket skapar å andra sidan ny och mera växtlig skog, även om våra skogsekonomer inte anser den lönsam enligt långsiktiga kalkyler.

Skogsbruk är både då vi genom ett uthålligt skogsbruk stadigt ökar tillgången på industrivirke för framtida växande behov och då vi avsätter nationalparker eller sparar värdefulla småbiotoper. I det förra fallet fullföljer vi en nu nära hundraårig skogspolitik. En skogspolitik som är av utslagsgivande betydelse för vårt välbefinnande. I det senare fallet känner vi ansvar för att bevara mångformigheten i naturen till våra efterkommande. Den svenska skogen har många funktioner av vilka många är viktiga och en del är omistliga.

Kunskap om vår skog och om vårt bruk av skog behöver nå ut till alla. Och objektiv kunskap om vår nationella tillgång "skogen" - i ett globalt perspektiv - det är vad detta band av nationalatlasen vill förmedla.

6.3 **Band C Befolkningen**

6.3.1 Allmänt

Boken

Fortsätter inflyttningen till städerna eller får vi uppleva en ny grön våg? Bandet belyser de flesta sidor av svenskarna; hur vi bor, utbildning, hälsa, familjebildning, ekonomi mm. Det politiska livet, ålderspyramiden och invandringen ägnas särskilda avsnitt. Redaktörer: fil. kand. Peter Springfeldt, geograf, Statistiska Centralbyrån och professor Sture Öberg, Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet. Utgiven 1991 och 1997.

Rubriker i boken

- Sveriges folk, befolkningspyramiden
- Administrativa indelningar, län, landskap
- Geografisk fördelning
- Sveriges tätorter
- Äldre befolkningsstatistik
- Fruktsamhet, dödlighet, dödsorsaker
- Nutida städer och tätorter
- Rörlighet
- Hälsa, utbildning
- Pengar, transfereringar
- Bostäder
- Makt och inflytande, politiska val
- Samlevnadsformer
- Kulturblandning
- Framtid - befolkningsprognoser

Rubriker i PC-Atlasen

- Sverige och dess folk
- Geografisk fördelning
- Ett 200-årigt perspektiv
- Nutida städer och tätorter
- Geografisk rörlighet
- Resurser
- Makt och inflytande
- Samlevnadsformer
- Kulturblandning
- Demografi
- Kommunekonomi

6.3.2 Om Befolkningen

Det behövs inte mycket fantasi för att ge begreppet befolkning ett spännande innehåll. Det handlar ju om oss alla, vanliga och ovanliga människor, om våra levnadsöden och om hur vi samarbetar och konkurrerar om olika slags utrymmen - sociala, ekonomiska och fysiska. Eftersom vi i en nutida samhällsform är så oerhört beroende av varandra finns det all anledning att bättre lära känna ett folk, dess egenskaper och resurser. I det här atlasbandet gäller bekantskapen en liten befolkning som bor i norra Europa och som utgör mindre än två tusendelar av jordens folkmängd.

Sveriges befolkning består av nästan nio miljoner individer, globalt sett få människor men ett obegripligt stort antal med vardagserfarenheten som norm. Om alla skulle sätta sig i varsin personbil och dessa packades tätt efter varandra skulle kön nästan räcka runt hela jordklotet!

Atlasbandet presenterar i första hand översiktliga och genomsnittliga uppgifter om individerna i Sverige, hur många barn de får, när de flyttar från föräldrahemmet, när de bildar familj och hur länge de sedan lever. Bakom varje genomsnitt finns sedan en spridning och individuella undantag. Det gäller givetvis också för data om t ex hälsa, utbildning, inkomster, boende och valdeltagande.

Där det är möjligt läggs ett längre tidsperspektiv på dagens förhållanden. Många av kartorna har beräknats med geografiska metoder där ytan är indelad i likstora enheter och där lokala förhållanden kan avläsas oavsett om de administrativa gränserna i området bildar ett tätt eller glest nät. Kartorna ger därmed en mer rättvisande bild av befolkningens geografi än vad som är brukligt.

6.4 Band D Miljön

6.4.1 Allmänt

Boken

Miljöfrågorna och naturvården engagerar allt fler. Boken belyser våra naturmiljöer, hur Sverige påverkas av föroreningar och vilka miljövårdsinsatser som görs. Kartor visas över bl a alla landets naturskyddade områden, framtidsvisioner och internationella utblickar.

Redaktörer: fil. dr. Claes Bernes och fil. kand. Claes Grundsten, geograf, Naturvårdsverket.
Utgiven 1991.

Rubriker i boken

- Naturgeografiska regioner
- Föroreningar utan gränser
- Skogen
- Fjällen
- Våtmarkerna
- Kulturlandskapet
- Sjöar och vattendrag
- Kustlandskapet
- Skyddad natur: nationalparker, naturreservat, naturvårdsområden etc
- Försurning och kalkning
- Metaller i mark och grundvatten
- Spridning och läckage av växtnäring
- Gifter
- Påverkade och opåverkade vatten
- Luftkvalitet och buller
- Friluftsliv
- Natur- och miljövårdsarbetet i Sverige
- Hotade arter
- Avfallshantering, transport och lagring av farliga ämnen
- Internationell miljövård

Rubriker i PC-Atlasen

- Föroreningar utan gränser
- Naturlandskapen
- Naturgeografiska regioner
- Kulturlandskapet
- Våra vatten
- Tätorter och trafikleder
- Miljövårdsarbetet i Sverige

6.4.2 Om Miljön

”Hur långt har miljövården kommit i Sverige? Har det blivit bättre eller sämre? Var är miljön mest förorenad - och var är den renast? Kan växter och djur överleva? Hur mycket är skyddat mot framtida exploatering?”

Det är sådana frågor den här boken försöker besvara. Författarna har gjort djupgrävningar i arkiv och databaser hos såväl myndigheter som forskare och fått fram flera helt nya kartbilder av Sveriges miljö. Resultatet visar i många fall att de svenska utsläppen minskar. Men samtidigt har spridningen av föroreningar över gränserna och de globala miljöproblemen ökat i betydelse.

En del av bokens kartor avslöjar också att den enskilda människans livsföring numera har stor inverkan på miljön. Dagens intensiva biltrafik är ett exempel. Miljön påverkas dock inte bara av föroreningar. Skogs- och jordbruket har medfört avsevärt större förändringar av det svenska landskapet än alla utsläpp sammantagna. En tidsresenär från 1800-talet skulle ha svårt att känna igen sig i våra skogar och odlingsbygder. Dagens skogs- och jordbruk är liksom industrin och transportsystemen en förutsättning för vår höga materiella levnadsstandard. Men välfärden har baksidor och det är ofrånkomligt att en bok om miljön fokuseras på dessa.

Ändå är det inte en ensidigt negativ bild som tonar fram. I Sverige är naturen mindre förorenad och mindre exploaterad än i flertalet mer tätbefolkade grannländer. Tack vare förbättrad avloppsrening och radikalt minskade industriutsläpp kan man idag bada och fanga öring i centrala Stockholm. Stora arealer har skyddats som nationalparker eller naturreservat och det finns exempel på tidigare svårt drabbade djurarter som börjat återhämta sig sedan miljögiftsbelastningen minskat.

Sveriges miljö är en av våra största nationella tillgångar. Om vi är varsamma och planerar framsynt kan den få än större värde både för oss själva och andra.

6.5 Band E Jordbruket

6.5.1 Allmänt

Boken

Från häst och plog till högmekaniserad produktion av livsmedel. Ett band om det svenska jordbrukets utveckling och ställning idag. Fakta om förutsättningarna för jordbruk; om vad som odlas och var, arbetskraft, ekonomi mm.

Redaktörer: lantbruksråd Åke Clason, Sveriges Lantbruksuniversitet och statsagronom Birger Granström. Utgiven 1991.

Rubriker i boken

- Jordbruk förr och nu
- Jordarter och klimat
- Livsmedelsförsörjning
- Jordbrukspolitik
- Hur används marken?
- Åker- och betesmark
- Jordbrukets arbetskraft
- Mekanisering
- Byggnader
- Växtodling, trädgård
- Husdjur, renskötsel
- Fastigheter och företag
- Bondens ekonomi
- Jordbruket i samhällsekonomin
- Forskning, utbildning och rådgivning
- Myndigheter och organisationer

Rubriker i PC-Atlasen

- Jordbruk, klimat och jordarter
- Hur används marken?
- Jordbrukets arbetskraft och mekanisering
- Växtodling och trädgårdsodling
- Husdjur
- Fastigheter och företag

6.5.2 Om Jordbruket

Jordbruket är vaggan till civilisationen. Det var när människorna blev bofasta som ett samhälle började formas med alla de funktioner som behövs för att vi skall kunna samla ägodelar och utveckla vår materiella och andliga kultur. Detta var för ca 6000 år sedan. Jordbruket har länge varit den dominerande näringsgrenen i Sverige. I början av detta sekel var ännu mer än hälften av de yrkesverksamma direkt sysselsatta inom jordbruket, i dag är det bara tre procent! Vilken annan näringsgren kan visa på en sådan förändring?

Detta har givetvis satt sina spår, både i samhället, i jordbruket och i landskapet. Vanliga människors kännedom om jorden, dess användning och dess brukare var bara för några tiotal år sedan mycket större genom att nästan alla svenska hade nära släktingar och anförvanter som arbetade inom jordbruket. I dag är situationen en helt annan, framför allt den yngre generationen har mycket liten kontakt med jordbruket. Detta är ett problem för såväl dem som producerar vår mat som för dem som äter den. Vi hoppas och tror att denna bok kan vara ett sätt att bygga en brygga.

Boken beskriver en mycket dynamisk period i jordbrukets historia. Ja, den är så dynamisk att många förändringar har skett under tiden som boken har tagits fram. Det har skett stora förändringar i organisationen. Hela jordbruket avregleras för att anpassas till en fri marknad.

När du hör eller ser ordet Jordbruk, vad tänker Du då på? Är det läckage, gifter och djurfabriker eller är det gröna ängar, öppet landskap, livskvalité och kor på bete? Ja, dessa och flera andra bilder finns. Som alltid är ingen bild den rätta och ingen människa har samma bild. Bilder byggs upp av erfarenhet och kunskap. Det är vår förhoppning att denna bok kommer att ge Dig möjligheter att lära känna såväl jordbrukets bakgrund som framtid.

6.6 Band F Infrastrukturen - förvaltning, kommunikationer, energi

6.6.1 Allmänt

Boken

Vi är alla beroende av en fungerande infrastruktur, dvs allt från vägar och järnvägsnät till energiförsörjning och offentlig förvaltning. Du som är yrkesman skaffar dig en samlad bild av vår infrastruktur. Andra läsare får en bra orientering om hur det svenska samhället är uppbyggt.

Redaktör: docent Reinhold Castensson, geograf, Linköpings universitet. Utgiven 1992.

Rubriker i boken

- Transporter förr och nu
- Tätorters tillgänglighet
- Sjöfart
- Järnvägs-, väg- och flygtrafik
- Post- och telekommunikationer
- Radio och TV
- Energi
- Administrativa indelningar
- Vatten och avlopp

Rubriker i PC-Atlasen

- Administrativa indelningar
- Kommunikationer
- Energi
- Vatten och avlopp

6.6.2 Om Infrastrukturen

Infrastruktur är något vi använder dagligen. Utan infrastruktur kan vi i dagens samhälle inte laga mat, duscha, åka till arbetet, ringa till släktingar, skicka brev eller värma bostaden. Med infrastruktur avses vanligen de kommunikations- och försörjningssystem som betjänar samhällets funktioner, produktion och distribution. Infrastrukturen är viktig för oss alla - tänk bara på vägar, elnät och post - andra behövs för speciella sektorer av samhället, t ex en specialhögskola. I huvudsak är infrastrukturen uppbyggd med offentliga medel. Den är ett gemensamt samhällskapital.

I denna del av Sveriges Nationalatlas beskrivs i kartor, text och bild hur Sveriges nätverk för telekommunikation, datorkommunikation, TV, radio, mobiltelefon, flyglinjenät, vägnät, järnvägsnät, sjöfart, hamnar och post är sammansatta och nyttjas. Här visas också de viktiga lednings- och transportsystemen för försörjning med el, gas, fjärrvärme, olja, kol, biobränslen, vatten och avlopp.

Till infrastrukturen i vid mening räknar vi också Sveriges offentliga förvaltning och administrativa indelningar. På kartor redovisas församlingar, kommuner och län med tillhörande administrativa centra. Ett sökregister underlättar användningen av den stora kartan över de administrativa indelningarna.

Viktiga delar av den kommunala och statliga förvaltningen som försvaret, tullen, polisen, åklagarväsendet, domstolarna, läns- och skatteförvaltningen, landstingen, högskolorna, gymnasierna, folkhögskolorna och kyrkliga indelningar redovisas på kartor och deras organisation och uppgifter redovisas i texten.

6.7 Band G Hav och kust

6.7.1 Allmänt

Boken

Människan har i alla tider lockats och fascinerats av havet. I boken beskrivs och förklaras allt från våra havsbottnars utseende till vattenytans vågor. Här beskrivs vattnets fysik och kemi, växtlighet och djurliv, och med kartans hjälp vandrar vi längs vår vackra och skiftande kust. Redaktör: statsoceanograf Björn Sjöberg, SMHI. Utgiven 1992.

Rubriker i boken

- Världshaven
- Bottentopografi i Östersjön och Västerhavet
- Bottnar och sediment
- Kust och strand
- Väder och klimat
- Ämnen i vattnet
- Vattenomsättning och salthalt
- Temperatur och is
- Vindvågor, vattenstånd, strömmar
- Livet i havet
- Marina resurser
- Territorialgränser, fiskezoner
- Fiske och vattenbruk
- Sjöfart
- Energiutvinning
- Utsläpp
- Mineraltillgångar
- Hav i förändring

Rubriker i PC-Atlasen

- Hav i väst och öst
- Hav i utveckling
- Havets bottnar och sediment
- Kust och strand
- Havets väder och klimat
- Vattnet i väst och öst
- Havets gränser

6.7.2 Om Hav och kust

Människan har i alla tider lockats och fascinerats av havet. Detta gäller kanske särskilt i ett land som Sverige; ett land med en lång kuststräcka, från Haparanda i norr till Strömstad i väst; ett land som förfogar över ett havsområde vars yta motsvarar 40% av landarealen; ett land i vilket huvuddelen av befolkningen bor vid eller i nära anslutning till kusten.

Traditionellt förknippas havet med verksamheter som fiske, sjöfart och skeppsbyggeri. Under århundraden har detta satt sin prägel på kustbygderna. I vårt moderna samhälle har dessa näringsgrenar minskat i betydelse, samtidigt som människorna fått ökad fritid och rörelsefrihet. Detta har inneburit att begreppen hav och kust fått en större betydelse för en vidare grupp människor. Fiskebåtarna har ersatts av fritidsbåtar och det är inte längre fisk som torkas på klippställarna vid strandkanten utan semesterfirare. Denna samhällsomvandling har tillsammans med rapporterna under 1980-talet om syrebrist, övergödning, säldöd och giftiga algblomningar bidragit till ett alltmer ökande intresse för havet.

I boken beskrivs och förklaras allt från våra havsbottnars utseende till vattenytans vågor. Vi tränger ned under havets yta och beskriver vattnets fysik och kemi, växtlighet och djurliv. Med kartans hjälp vandrar vi längs vår vackra och skiftande kust. Vi förklarar samspelet mellan hav och kust och redogör för havets resurser. Vi blickar både bakåt och framåt i tiden, och relaterar det vi ser i våra "hemmavatten" till förhållandena i de vida oceanerna.

Förhoppningen är att detta atlasband skall ge mer kunskap och ökat intresse för de problem som vårt moderna, resurskrävande samhälle orsakar i havs- och kustmiljön.

6.8 Band H Kulturliv, rekreation och turism

6.8.1 Allmänt

Boken

En amatöruppsättning i Hässleholm eller en ny pjäs på Dramaten? Båda fyller en viktig funktion. Bandet beskriver vårt kulturutbud (museer, bio, bibliotek mm), sportaktiviteter och berättar var och hur vi helst turistar i Sverige och utomlands.

Redaktör: docent Hans Aldskogius, geograf, Uppsala universitet. Utgiven 1993.

Rubriker i boken

- Musik, teater och film
- Museer och utställningar
- Bibliotek och arkiv
- Det folkrörelseförankrade kulturlivet
- Massmedierna
- Samhällets kulturutgifter
- Idrottens organisation och anläggningar
- Tävlingsidrotten
- Rekreationslandskap och friluftsliv
- Fritidsbebyggelsen
- Turismen i Sverige
- Sevärdheter i Sverige
- Några turismområden
- Svensk turism utomlands
- Turismen i svensk ekonomi

Rubriker i PC-Atlasen

- Idrotten
- Musik, teater och film
- Museer och utställningar
- Rekreationslandskap och friluftsliv
- Samhällets kulturutgifter
- Turism
- Fritidsbebyggelse
- Bibliotek och arkiv
- Folkrörelseanknutet kulturliv
- Massmedia

6.8.2 Om Kulturliv, rekreation och turism

Länsmusikens konsertverksamhet och innebandyns spridning; fritidsbebyggelse och arbetslivsmuseer; kommunala kulturutgifter och svensk utlandsturism; anläggningar för utförsåkning på skidor och dagspressens hushållstäckning.

Nog kan man tycka att den här delen av nationalatlasen innehåller ett brokigt collage av många olika företeelser som vid första påseendet inte verkar ha så mycket med varandra att göra. Men något som förenar de fem ämnesområden som behandlas i boken - kulturlivet, idrotten, friluftslivet, fritidsboendet och turismen - är att det handlar om sådant som de flesta av oss gör på fritiden.

Du läser förmodligen dagstidningar, går kanske på konserter, teater eller bio, deltar i en studiecirkel eller lånar böcker på bibliotek. Du kanske är rodd av idrott - som utövare eller åskådare - eller är en entusiastisk motionär och friluftsmänniska. Du har säkert gjort semesterresor eller kanske har ett fritidshus. I så fall kommer du att känna igen mycket av din egen verklighet i den här boken. En del av kartmaterialet illustrerar de geografiska variationerna i förutsättningar för t ex kulturliv, idrottsutövande och turism. Andra kartor visar "utbudet" av t ex teater, tidningar och tidskrifter i folkbiblioteken, anläggningar för sport och friluftsliv eller evenemang och sevärdheter av intresse för turismen. En tredje kategori kartor belyser "aktiviteter" som biobesökens geografi, idrottsutövandet eller var vi turistar inom och utom landet.

Förhoppningen är att boken skall ge en tillräckligt mångfacetterad bild av de samhällsområden som inte tidigare fått en samlad framställning i kartografisk form, även om allt som vore intressant att skildra inte ryms mellan pärnarna och en del inte har kunnat belysas i brist på data.

6.9 Band J Sverige i världen

6.9.1 Allmänt

Boken

Sverige har många och framstående exportföretag. Med utrikeshandeln som utgångspunkt beskriver boken våra relationer med omvärlden - vad och till vilka länder vi exporterar, investeringar i utlandet, u-hjälp, turistströmmen mm.

Redaktör: professor Gunnar Törnqvist, geograf, Lunds universitet. Utgiven 1993 och aug 1997

Rubriker i boken

- Kartan som tidsspegel
- Svenska omvärldsrelationer
- Kultur och medier
- Företagens internationalisering
- Utrikeshandel
- Investeringar och sysselsättning
- Svenska regioner i internationell konkurrens
- Informationsflöden och kontaktvägar
- Universiteten och omvärlden
- Europa - omvärld i förvandling
- Världskarta: nationer och huvudstäder

Rubriker i PC-Atlasen

- Utrikeshandel
- Investeringar och sysselsättning
- Svenska regioner i internationell konkurrens
- Universiteten och omvärlden
- Svenska omvärldsrelationer

6.9.2 Om Sverige i världen

Den tid är förbi när svensk ekonomi, människors välfärd och livsstilar kunde förstås utan kännedom om hur vårt land, våra regioner och orter är kopplade till och beroende av världen utanför. Beroendet av omvärlden är dock inget nytt för ett i fråga om befolkning och andra resurser litet land. Resor, handel och avtal har förmedlat välstånd och impulser. Vetenskap och konst har präglats av inflytelser utifrån. Om vi bortser från de krigståg som förde svenska trupper till slagfält runt om i Europa, så var det en liten ekonomisk och kulturell elit som förr svarade för utlandstrafiken. Nu berörs allt större delar av det svenska samhället och de flesta av landets invånare. Beroendet av omvärlden har vuxit lavinartat under senare år.

Det finns i dag ett hart när oöverskådligt antal internationella avtal, gränsöverskridande flöden och världsvida nätverk. Ur mångfalden har ett urval gjorts. Stora utrymmen ägnas utrikeshandel och den svenska företagsamhetens internationalisering eftersom de är grundvalar för mångas försörjning och materiella levnadsstandard. Gränslösa universitet och forskningens villkor har avgörande betydelse för vår framtid. Invandring och massmedier håller på att göra Sverige till ett mångkulturellt land. Inom kulturlivets vida fält har framställningen måst begränsas till några exempel.

Sveriges viktigaste intressesfärer finns i dag i övriga Europa. Det är ett grannskap i snabb och genomgripande förändring. De långa historiska perspektiven hjälper oss att förstå vad som har varit stabilt och vad som har förändrats. Vilka relationer är flyktiga? Vilka kommer att få betydelse i framtiden?

6.10 Band K Arbete och fritid

6.10.1 Allmänt

Boken

Varför räcker inte tiden till? Detta band ger en bild av vardagslivets aktiviteter i dagens Sverige. Vi får ett geografiskt perspektiv på arbetets och fritidens betydelse, innehåll och förändring. Människors arbets- och fritidsaktiviteter under dagen, veckan, året och livet beskrivs.

Redaktör: fil. dr. Kurt V Abrahamsson, Umeå universitet. Utgiven 1993.

Rubriker i boken

- Introduktion till tidsperspektivet
- Hur användes tid och rum förut
- Vardagslivets tidsanvändning
- Tillvarons omvandling
- Utbildning
- Heltids- och deltidarbete
- Sysselsättning, arbetsmarknader
- Arbetsresor
- Arbetslöshet
- Sjukfrånvaro
- Arbetets organisationer
- Regionalpolitik
- Fritidsaktiviteter, - resor
- Fritidslandskapet
- Framtida tidsanvändning

Rubriker i PC-Atlasen

- Arbete
- Framtiden

6.10.2 Om Arbete och fritid

Vår användning av dygnets, veckans och årets timmar, liksom valet av platser mellan vilka våra verksamheter växlar och det utrymme vi tar i anspråk, formas av vad vi vill och kan göra, av egna önskemål och förutsättningar, men också av de villkor som omgivningen ger oss. Denna bok syftar till att ge ett geografiskt perspektiv på arbetets och fritidens innehåll, förändring och lokalisering. Hur arbetar vi och hur kombinerar vi vårt arbete med alla inprogrammerade fritidsaktiviteter? Människors arbets- och fritidsaktiviteter under dagen, veckan, året och livet illustreras.

I boken beskrivs individers skiftande önskemål om arbete och fritid i förhållande till tillgången på arbetsplatser och anläggningar för service och fritid i olika delar av Sverige. Vad gör vi, var gör vi det och hur länge och hur ofta gör vi det? Tidsåtgången används som mått för att beskriva hur vi arbetar och hur vi använder fritiden.

Såväl arbete som fritid beskrivs i två olika nivåer - en individnivå och en kollektivnivå. På individnivå belyses kombinationer av arbete och fritid utifrån den enskildes perspektiv i ”typiska” livssituationer. Kollektivnivå består av många individers handlande sammantaget, t ex arbetsplatsers omlokalisering, pendlingsströmmar till arbetet och resemönster för att på fritiden hälsa på släkt och vänner i en annan del av landet.

Sverige har under 1900-talet förändrats från ett land som huvudsakligen dominerades av lokalsamhällen till ett pendlingssamhälle. I nästa århundrade kan vi förvänta oss ännu större rörlighet, en större mångfald och flexibilitet i bosättning och arbete, men kanske också en miljöbetingad återhållsamhet när det gäller att bosätta sig långt från arbete, service och fritidsanläggningar.

Tidsanvändningen och rumsutnyttjandet är den centrala frågan. Tidsperspektivet och geografin knyts samman genom ett ”tidsgeografiskt synsätt” där den enskilda människans liv står i centrum.

6.11 Band L Kulturminnen och kulturmiljövård

6.11.1 Allmänt

Boken

Sverige är rikt på forn- och byggnadsminnen som här presenteras i kartform. Vad gör vi för att bevara våra kulturminnen? I bandet berättas om aktuell kulturmiljövård.

Redaktör: fil. dr. Klas-Göran Selinge, arkeolog, Riksantikvarieämbetet. Utgiven 1994.

Rubriker i boken

- Landets bebyggelsehistoria
- Tidiga fångstkulturer
- Stenåldersbönder
- Bronsålderns bosättning
- Hällkonst
- Gravar och järnåldersbygd
- Bondebruk under järnålder och medeltid
- Borg och makt
- Runinskrifter
- Färdvägar och farleder
- Järnets kulturlandskap
- Fångst och fängsel
- Samisk kulturmiljö
- Offerplatser och folktrö
- Våra kyrkor
- Hus och gårdar i bondebygd
- Borgar, slott och herrgårdar
- Förvaltningens byggnader
- Städerna
- Småorternas kulturmiljö
- Industriminne
- Bebyggelsenamn
- Riksintressen

Rubriker i PC-Atlasen

- Landets bebyggelsehistoria
- Våra kyrkor
- Hus och gårdar i bondebygd
- Städerna
- Riksintressen - att göra historien synlig

6.11.2 Om Kulturminnen och kulturmiljövård

Sveriges Nationalatlas vill ge en aktuell bild av landet och folket i slutet av tjugonde århundradet. Men ingen sådan bild kan bli fullständig eller lätt att förstå utan en historisk tillbakablick. Hur blev landet vad det är i dag? Vad är bevarat från den tidigare utvecklingen? Ett svar kan vi få genom att ta del av det nationella och folkliga minne som det fysiska kulturarvet utgör.

När vi - ofta litet högstämt men ändå helt sakligt - talar om kulturarv, så inbegripes all mänsklig kvarlåtenskap från gångna tider och kulturer men också de förändringar människan åstadkommit i landskapet. Inom ett sådant brett, allmänt kulturbegrepp skiljer man ofta på kulturminnen, d v s konkreta anläggningar som formlämningar och byggnader, och kulturmiljö, som avser den historiska dimensionen som helhet i det kulturellt präglade landskapet.

Allt människan skapat är inte kvarlämnat, och mycket har inte ens varit avsett för eftervärlden. Kulturminnena har alltid varit utsatta för slitage, förnyelse, återanvändning och förstörelse. Kunskapen om det som är bevarat i dag växlar inte sällan i omfattning och kvalitet, vilket också påverkar bilden.

Ändå kan våra kulturminnen och kulturmiljöer belysa de flesta sidor av äldre samhällen: kolonisation och bosättning, ekonomi och försörjning, teknik och kommunikation, sociala grupper och värderingar, ideologi och religion. Boken belyser så mycket som möjligt av denna mänskliga mångsidighet, vilket medfört att mycket endast fått karaktär av smakprov. Att redovisa kulturarvet i kartor kan ge nya aspekter på gamla och för många väl kända fakta.

Låt smakproven bli aptitretare till vidare studier: i landskapet, i museerna och i litteraturen. Kulturarvet är varje generations brygga från det förgångna till framtiden.

6.12 Band M Berg och jord

6.12.1 Allmänt

Boken

Sveriges geologi - berggrund, jordtäcke, landformer och grundvatten. Bandet berättar också om hur vi utnyttjar våra geologiska naturresurser.

Redaktör: statsgeolog, docent Curt Fredén, Sveriges Geologiska Undersökning. Utgiven 1994.

Rubriker i boken

- Geologi - att förstå tiden
- Jordklotets uppbyggnad
- Berggrunden
- Urberget
- Kaledonierna
- Fossilförande berggrunden utanför fjällkedjan
- Kontinentalsockelns berggrund
- Berggrundens ytformer
- Malmer och mineraliseringar
- Industrimineral
- Geofysik
- Jordskorpans magnetfält
- Jordarterna
- Äldre istider och mellanistider
- Inlandsisens avsmältning
- Vegetationens utveckling
- Östersjön och Västerhavet
- Jordartsregioner
- Jordarterna på havsbotten
- Grundvattnet
- Geokemi
- Landskapets förändringar

Rubriker i PC-Atlasen

- Berggrunden
- Geofysik
- Jordtäcket
- Grundvattnet
- Geokemi
- Landskapets förändringar

6.12.2 Om Berg och jord

Det svenska naturlandskapet är variationsrikt och ger en mångfald exempel från en tidigare dramatisk utveckling med jordbävningar, vulkanism och nedisningar. Berggrunden och jordarterna samt deras geologiska historia bestämmer naturförhållandena, landskapets utseende, fördelningen av naturresurserna och hur vi utnyttjar dem.

De naturliga processerna pågår ständigt, men i långsam takt. Det landskap som vi ser i dag är en mosaik av olikåldriga former. Hur kommer det sig att bergen existerar? Hur har jordarterna bildats? Hur gamla är landskapsformerna?

Den här boken speglar Sveriges geologiska förhållanden och utveckling - från de äldsta bergarterna som bildades för ca tre miljarder år sedan, fram till de yngsta avlagringarna som fortfarande nybildas. I mer än 160 kartor visas vårt lands berggrund, gruvor, landformer, jordarter, grundvattentillgångar, geofysik och geokemiska förhållanden och mycket mer.

Geologiska baskunskaper öppnar vägen till en ny, spännande värld och inspirerar till att se naturen med nya ögon. Att känna till de geologiska förhållandena är dessutom nödvändigt för att rätt kunna utnyttja naturresurserna och undvika negativa effekter av människans ingrepp.

6.13 Band N Kulturlandskapet och bebyggelsen

6.13.1 Allmänt

Boken

Hur har vårt kulturlandskap förändrats genom århundradena? Vilka spår kan vi se i landskapet? Bandet beskriver utvecklingen från fångstkulturerna fram till våra dagar, men tar även upp nutida bebyggelse, städer och samhällsplanering.

Redaktör: professor Staffan Helmfrid, geograf, Stockholms universitet. Utgiven 1994.

Rubriker i boken

- Människan och landskapet
- Mönster i kulturlandskapet
- Tiotusen år i Sverige
- Kulturlandskapsforskning
- Landskapet och samhällsomvandlingen
- Kulturlandskapsregioner
- Kulturlandskap och bebyggelse
- Planering för framtida landskap

Rubriker i PC-Atlasen

- Tiotusen år i Sverige
- Kulturlandskapsregioner

6.13.2 Om Kulturlandskapet och bebyggelsen

Ordet kultur betyder odling. Många uppfattar nog också kulturlandskapet som ett annat ord för odlingslandskap. Men kultur har också en överförd betydelse av allt människans verk, frukterna av andlig såväl som materiell odling. Bebyggelsen och mycket annat ingår. Det är så geografer använder ordet kulturlandskap. I denna mening framträder kulturlandskapet i ord och bild i nationalatlasen.

Vi vill ge en samlad bild av människans landskap i Sverige, hur det av naturgivna eller historiska skäl formats och förändrats olika i skilda delar av vårt land, men också hur det utforskas och hur det planeras. Dagens landskap bär spår av ett par hundra generationers arbete och skapande. Det är som en mosaik av olikåldriga bitar som en gång ingått i helt skilda mönster.

Kulturlandskapets mångfald är inte lätt att fånga i en kortfattad beskrivning av landet. Här görs försök att dra gränser mellan olika regioner, gränser som skulle kunna dras på olika sätt beroende på vad man vill framhäva. Någon tydlig enhetlighet kan inte alltid påvisas inom de avgränsade områdena, inte heller alltid klara skillnader emellan dem.

Hur ortens historia format dess landskap belyses i ett antal lokala exempel i mer detaljerade kartor som tillsammans illustrerar de viktigast av de mångskiftande öden och villkor som format vårt land.

Med fysisk planering styrs exploateringen av mark och andra naturresurser i syfte att få en förnuftig hushållning med begränsade tillgångar

6.14 Band P Klimat, sjöar och vattendrag

6.14.1 Allmänt

Boken

Vad beror våra väderväxlingar på? Hur varierar klimatet i vårt långsträckta land? Här beskriver vi vattnets kretslopp och tittar närmare på alla våra sjöar och vattendrag. Redaktörer: statshydrolog Birgitta Raab och statsmeteorolog Haldo Vedin, SMHI. Utgiven 1995.

Rubriker i boken

- Klimatet i ett globalt perspektiv
- Från istid till nutid
- Strålning
- Lufttemperatur, lufttryck och vind
- Luftfuktighet och avdunstning
- Moln och dimma
- Nederbörd och åska
- Snötäcke
- Lokalklimat
- Avrinning, vattnets vägar
- Sveriges vattensystem
- Vattenföring
- Sjöar
- Vattentemperatur och is
- Ämnestransport i luft och vatten
- Djur- och växtliv i sjöar och vattendrag
- Sjösänkning, kanaler och flottleder
- Vattenkraft och sjöreglering
- Motstridiga vattenanspråk
- Klimatet och vattnet i framtiden

Rubriker i PC-Atlasen

- Moln och dimma
- Nederbörd och åska
- Avrinning
- Strålning
- Vattenkraft och sjöreglering
- Sveriges vattensystem
- Motstridiga vattenanspråk
- Lufttemperatur
- Sjöar och vattendrag
- Lufttryck och vind
- Snötäcke

6.14.2 Om Klimat, sjöar och vattendrag

Människan har i alla tider levt på klimatets och vattnets villkor. Vi har bosatt oss i floddalarna och odlat på de soliga södersluttningarna. Vi har anpassat oss efter klimat- och väderförhållandena och utnyttjat dem till vår fördel.

I den här boken visar vi hur klimatet i Sverige och vattenförhållandena i sjöar och vattendrag varierar mellan norr och söder, mellan inland och kust, mellan högländ och lågländ. Också den årliga rytmen blir tydlig med kartornas hjälp. När sommaren kommer till Skåne ligger snön ännu djup i norra Lappland. Trots detta är juli nästan lika varm i Haparanda som i Ystad.

En sådan här bok hade inte varit möjlig utan hängivet arbete av tiotusentals observatörer genom åren, allt ifrån den framsynte man som för drygt 300 år sedan började föra bok över islossningen i Torneälven och astronomerna i Uppsala som 1722 gjorde den första bevarade temperaturmätningen i Sverige, till de mer än tusen väder- och vatten-observatörer som är verksamma i dag.

För att vaska fram det karaktäristiska ur myllret av data från sinsemellan mycket olika år har medelvärden och trender räknats fram. Medelförhållanden ger emellertid inte en fullständig bild av klimatet vi lever i och vattnet vi använder. Därför berättar vi också om extrema förhållanden, som ju ofta har helt avgörande betydelse.

På senare tid har människan börjat påverka klimat och vatten i allt större skala. Larmen om förorening, skador på ozonskiktet och tilltagande halter av växthusgaser kommer tätt. Det är därför hög tid att med kunskap och eftertanke planera för framtiden, för rent vatten i tillräckliga mängder och ren luft.

6.15 Band R Industri och service

6.15.1 Allmänt

Boken

Tung industri är av tradition koncentrerad till vissa delar av Sverige medan andra branscher är mer utspridda. Bandet är en geografisk beskrivning av näringslivet - industri, service och det moderna informationssamhället.

Redaktör: docent Claes Göran Alvstam, geograf, Göteborgs universitet. Utgiven 1995.

Rubriker i boken

- Svensk näringsliv i historiskt perspektiv
- Förändring av näringsliv och lokalisering
- Industrisysselsättning - ort och bransch
- Industrialisering genom regionalpolitik
- Industribranscherna
- Ägandets geografi
- Kommersiella tjänster
- Offentliga tjänster
- Framtidsperspektiv

Rubriker i PC-Atlasen

- Svenskt näringsliv i ett historiskt perspektiv
- Näringsomvandling och lokaliseringsförändring
- Kommersiella tjänster
- Offentliga tjänster
- Industribranscherna
- Industrialisering genom regionalpolitik

6.15.2 Om Industri och service

Det svenska näringslivet förändras oupphörligen. Under den andra halvan av 1800-talet förvandlades Sverige från fattigt agrarland till storexportör av skogsprodukter, malmer och metaller. Industrialismen kom senare till Sverige än till den europeiska kontinenten. Det höga exportberoendet inom basnäringarna och tillkomsten av ett antal ”snilleföretag” inom den snabbt växande verkstadsindustrin skapade dock förutsättningar för en rekordartad ekonomisk tillväxt under 1900-talets första hälft. På 1960- och 1970-talen hade Sverige blivit ett av världens rikaste länder. Sedan 1970-talets mitt gick industrins andel av sysselsättningen tillbaka.

Istället är det nu servicesektorn som svarar för större delen av sysselsättningen. Flertalet svenskar får sin utkomst genom att producera tjänster, särskilt inom den offentliga sektorn. Samtidigt har den ekonomiska tillväxten sjunkit dramatiskt och Sveriges välbefinnande ligger i mitten av 1990-talet ungefär på genomsnittet för Västeuropa.

Näringslivets successiva omvandling har givetvis också satt sina spår i Sveriges ekonomiska geografi. Här vill vi skildra var i Sverige olika industrier och serviceföretag ligger, hur de har vuxit fram, samt försöka fånga in de faktorer som bidragit till att vissa regioner fått en stark position, medan andra har fallit tillbaka under olika skeden av näringslivets omvandling. Några av de viktigaste svenska företagen presenteras - både inom de klassiska industribranscherna och de nya tjänstenäringarna. Dessutom ges en ingående beskrivning av den offentliga sektorn från geografiskt synpunkt.

6.16 Band S Växter och djur

6.16.1 Allmänt

Boken

Hur påverkas växtligheten och djurlivet av miljöförstöring, klimatiska och geologiska variationer? Bandet berättar om vår floras och faunas geografiska fördelning och vilka förändringar som skett. Jakten har ett särskilt avsnitt.

Redaktörer: professor Ingemar Ahlén och fil. dr. Lena Gustavsson, Sveriges Lantbruksuniversitet. Utgiven 1995.

Rubriker i boken

- Svensk natur i tid och rum
- Från istid till nutid
- Växt- och djurgeografiska indelningar
- Olika typer av utbredningar
- Naturtyper
- Mångfalden av arter
- Mönster i den genetiska variationen
- Biologiska sevärdheter
- Förändringar i floran och faunan
- Rödlistade arter
- Rörelse och spridning
- Jakt och fiske
- Husdjur och kulturväxter
- Vilda växter som mat och medicin
- Nya kunskaper växer fram

Rubriker i PC-Atlasen

- Linnés resor
- Från istid till nutid
- Växt- och djurgeografiska indelningar
- Olika typer av utbredningar
- Limes norrlandicus - där taigan börjar
- Naturtyper
- Mångfalden av arter
- Förändringar i floran och faunan
- Rödlistade arter
- Rörelse och spridning
- Jakt och fiske
- Vilda växter som mat och medicin

6.16.2 Om Växter och djur

Många framstående botanister och zoologer - från Rudbeck, Linné, Fries och framåt - har bidragit till utforskningen av vår flora och fauna. Men utan en stor och hängiven amatörkår som letat, samlat och beskrivit, skulle kunskapen om arternas utbredning och levnadsvillkor aldrig nått dagens nivå. Floran och faunan är bättre känd i Sverige än i flertalet andra länder. Ändå återstår mycket att upptäcka. Inte minst inom växt- och djurgeografin, d v s analysen av arternas utbredningsmönster. Dagens intensiva kunskapsinsamling och utvärdering med hjälp av såväl lupp, kikare som satellitbilder och avancerade datorprogram ger gott hopp för framtiden.

Biologisk mångfald - dvs liv i alla dess former - framstår alltmer som en av jordens viktigaste naturresurser, men också som något i allra högsta grad föränderligt och sårbart. Människan är bara en av Sveriges 55 000 arter. Flera hundra arter är individrikare än våra nio miljoner svenskar, ändå har vi tillåtit oss att totalt omforma vår gemensamma miljö. Det har påverkat många andra arter. Flera hotas i dag av utrotning medan andra gynnas.

För de flesta har växter och djur länge varit synonymt med blommor, däggdjur, fåglar och fiskar. Nu vet vi att mer än 95% av Sveriges arter är "lägre" organismer som insekter, mossor, lavar och svampar. Vi har i den här boken lagt stor vikt vid dessa mindre kända organismer. Vår förhoppning är att gråmyran, saffranslaven och taigaskinnet i framtiden skall bli lika välkända som blåsippan, räven och skatan.